

tástól és a szükséges pénz folyósításától függ. Ha ez a kettő kezére jár népoktatásunknak, ez bizony, Jókai mondása szerint, másodszor is meghódítja Magyarországot. S azt a két föltételt a codifikálás, mai törvényeink nyomán, új és nyomatékos törvénybe iktathatja.

Ezért is, de kivált nehogy az 1868 : XXXVIII. t.-cz. módosításának töredékes és kétséges kísérlete kockára vesse népoktatásunk szervezetének *előre* fejlődését: azt bátorkodom javasolni az intéző köröknek, hogy *ezentúl a népoktató törvény revisiója helyett inkább a népoktatásról szóló összes törvényes intézkedések codifikálására törekedjenek*. Ez jobb is, könnyebb is lenne.

HAJNÓCI R. JÓZSEF.

SZOLGÁLATI PRAGMATIKA.

(Befejező közlemény.)

II.

A mi szolgálati pragmatikánk kérdése nagyon régi; a mint az alkotmányos élet beállott, már hallatszottak hangok, melyek megteremtését sürgették. Boldogult Say Moricz volt az ügy legbuzgóbb harczosa. De a meg-megújuló kísérletek nem vezettek semmi eredményre.

A tanáregyesület közgyűlése elfogadott ugyan egy tervezetet, de az nem mondható semmikép sikerültnek. Maga tárgyalási módja lehetlenné tette egységes szerves szabályzat megszerkesztését. Daczára, hogy minden felszólaló hangoztatta az eivi kérdések tisztázását: mégis csak §-ról §-ra haladtak s esetlegesen, ha volé felszólaló, hosszabb, ha nem, semmi vita után döntöttek.

Így elfogadtak egy kilencz fejezetben, 218 §-ból álló munkálatot, nem is említve a bevezető két utasítást az igazgatók és osztályfők részére.

Érdekes azonban mégis a munka, mert kifejezi a tanárok kívánságait.

Azért mielőtt tárgyamhoz szoltam, ismételten áttanulmányoztam a javaslatot, okulást keresve — s találva több kérdésre.

E javaslat mellett használtam az erdélyi kath. status gyűlése által legujabban helybenhagyás végett a miniszteriumhoz felterjesztett «Az erdélyi róm. kath. status gymnasiumi tanárainak szolgálati és fegyelmi szabályzatát», melyet dr. Szentkirályi Kálmán titkár úr volt szives ren-

delkezésemre bocsátani. Ez már rövidebb és határozott szándékkal fogalmazott mű; 3 főrészből és 101 §-ból áll. Magában foglalja az igazgató és tanárok jogait és kötelességeit, a tanártestületek jogait s a fegyelmi eljárást. Berendezése a szokásos szabályzatokhoz hasonlít, csak a fegyelmi eljárása különös: a mint majd alkalmilag szó lesz erről.

Ezekhez véve dr. Keleti Ferencz törvényjavaslatát s megfontolva a tanáregyesület kebelében mondottakat: röviden a következő eredményre jutottam.

A tanár főműködése a fent elmondott elvek alapján, a tanítás és nevelés, ezekben pedig első sorban csak saját magának lehetvén felelős: az egész pragmatika alapelvének a személyes felelősségnek kell lennie.

A személyes felelősség kísérje minden lépését, annak tudatában cselekedjék, s ha hibázott, ez alapon vonassék kérdőre. Ez elv szerint állapítsuk meg azt, a mi felveendő s ennek alapján hagyjuk el azt, mi nem oda való. Elismerem a tanári testületeknek, mint együttes hatalomnak többszörös érvényesülő jogát, — de nem akarom azt magasra emelni. Oly ügyekben, a hol együttes forum itél — ott legyen meg a kar hatalma, de ezt hozzuk összhangba a személyes felelősség elvével. Oly esetekben, mikor alaki dolgokról van szó, midőn administratív kérdés dől el: akkor legyen meg a collegiumnak joga — de ez ne érintse a tanár személyi felelősségét.

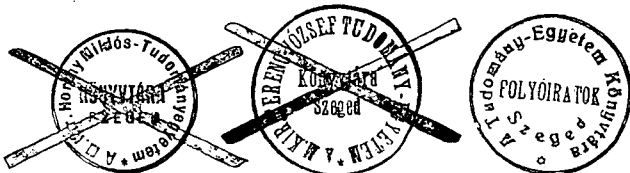
A következőkben ez elvet iparkodom kellőképp érvényesíteni, s a tisztelt kartársakon áll megítélni, sikerült-e ez nekem oly mértékben, mint szerettem volna.

A szabályzatban elégnék tartom négy csoportban osztályozni az ügyeket, a mint a dolog természete hozza magával. Első rész: a szolgálatba lépés vagy alkalmazás; 2-dik: a szolgálat maga, 3-dik: a szolgálat befejezése; 4-dik a fegyelmi eljárás.

I. A szolgálatba lépésről Keleti F. tervezete hosszabban szól, míg az erdélyi kath. status szabályzata hallgat.

Itt általános, és különös kellékek fordulhatnak elé — ezek részletezése ugyan beveendő a szabályzatba, de itt nem kell reflectálnom reájuk, mivel törvényünk már intézkedik. Megfontolandó volna azonban az a kérdés, vajjon a gyakorlati képzettséget ne kívánjuk-e meg a rendessé kinevezendő tanártól? Itt ki lehetne tenni, hogy az nem lehet rendes tanár, a ki legalább is 2 évet nem töltött nyilvános intézeteknél.

Betöltés módja. Mindazok, a kiknek kellő képességük megvan, pályázhatnak a tanári állomásra, és csakis pályázat útján tölthető be minden állomás. Itt szintén beveendő a pragmatikába, hogy bárki csak azon tanszékre nevezhető ki, melyre képestése szól. Az eljárást szintén szabályozni kell: minden tanári testület kijelöl hármat a folyamodók közül s a miniszter kötve van a három közül választani. Itt a régi ususon

azt akarnám módosítani, hogy a kijelölés megejtése előtt egy 3 tagú bizottság, melynek tagja az igazgató, egy a főigazgatótól 5—5 évre, másik tagja a tanári testületől szintén 5—5 évre választott tag vizsgálja át a folyamodványokat s arról jelentést tesz. Az igazgató hivatalból közli a folyamodókkal a jelölés eredményét. Felterjeszti a főigazgatóhoz a jelölést s a maga részéről vagy csatlakozik a felterjesztéshez — vagy ellenkező véleményt ad. Hasonlóan jár el a főigazgató. Itt csak az volna új, hogy a pályázókkal az eredmény hivatalból közöltetik. Ennek célszerűségét felesleges indokolni. Mindnyájan tudjuk, mily kellemetlen helyzetben vagyunk, ha valamelyik pályázó kérdést intéz s nem tudunk helyelni. Azután az illető mégis megtudja, a miniszteriumban vagy máshol, s akkor megvan a neheztelés.

Az állomás elfoglalása. Mihelyt valaki a kinevezést kézhez kapta, azonnal vagy személyesen, vagy írásban jelentkezik: e jelentkezés kötelezettségét beveendőnek tartom. A jelentkezés alkalmával közös megállapodás szerint kitűzi az igazgató az eskületétel idejét. Az eskü rendkívüli conferentiában teendő le s a letetés tényéről jegyzőkönyv állítandó ki — a mi okmány jellegével bir. Itt kérdés tárgya lehet magának az eskünek le, vagy le nem tétele s annak formája. Az erdélyi kath. status megtartja, sőt igen fontos jogi actussá teszi.

Az eskü letétele után a tanár részesévé lesz mindazon jogoknak és köteleességeknek, melyek minden tanárt megilletnek. Ha valaki az esküt nem hajlandó letenni, a megtagadásról jegyzőkönyvet vesznek fel s azt a felsőbb tanhatóságnak azonnal beküldik, — a mely határoz a többi teendők felett.

Szükséges, hogy az ujon kinevezett tanárt az igazgató bemutassa az ifjúságnak. De ezt már nem találnám oly részletnek, mely beveendő lenne a pragmatikába: elég, ha az igazgatói utasításban történik róla említés. E bemutatás az esetben, ha a tanár az év elején foglalja el állomását, legcélszerűbben a megnyitási ünnepélyen, különben az illető osztályokba való bevezetéssel történik. A ki visszagondol első alkalmazására s arra a lelki állapotra, melyben volt, midőn először ment be egy idegen osztályba — érteni fogja, miért kívánom ezt a bemutatást.

II. A szolgálat tartama alatt, csak egy pár fontosabb dologra terjeszkehetnek ki a szabályzat. Nézetem szerint bármennyire kíválnak a részletek, nem találnak helyet az általános szabályzatban. Azért nem kívánom a tárgyfelosztás, az órarend megállapítás, a gyakorlatok javításának és egyebeknek a kérdését beveendőknék. Elég ha csak az az említés történik ezekről, hogy mi az igazgató s ezzel szemben a tanár joga — de részletezést nem vennék be. Pedig ez minden szabályzattervezeteknek a hibája — a Reif-féle javaslatban, de magában az erdélyi status szabályzatában hosszadalmasan tárgyalják e kérdést. Így az utóbbiban a 20. §. ezt mondja:

«A heti órák kiosztásánál az igazgató tekintettel tartozik lenni a tantárgyra, a tanulók számára azon osztályokban, melyekben a tanár tanít, továbbá az írásbeli dolgozatok nagyságára és azok számára, a tanításhozvaló technikai előkészületekre, a szolgálati évek számára, osztályfőnökségre és arra is, vajjon a tanítási órákon kívül visel-e a tanár az intézetben más, díj nélküli tisztelet, mely szintén igénybe veszi idejét. Tizenöt óránál kevesebbet azonban csak a főtanhatóság engedélyével adhat valamely tanárnak.»

Ily intézkedés nem való az általános szabályzatba. Irja az körül, mit kell elvégezni értekezleten, mit végez az igazgató maga, mikép felelősséget vállal a tanár: de ne legyen rendtartás. Beveendő azonban úgy a tárgyfelosztás, mint az órarendkészítés ideje — oly formán, hogy az mindig a megelőző év május havában rendben legyen.

Minősítvényi táblázat. Az itt felsorolt administratív kérdések mellett sokkal fontosabb személyi érdekeket érintő ügy: a minősítési táblázat. Ezt már be kell vennünk a szabályzatba. Sajnos, hogy ép erről említés nincs téve egy rendtartásban sem; — sőt Keleti Ferencz sem említi tervezetében. Az erdélyi kath. status szabályzata szintén nem ismeri, csak a tanárok nyilvántartási könyvéről beszél. Ezzel az ügyvel pedig számolnunk kell. És pedig az első rovatokat kitölti maga az illető tanár, a többi rovatok kitöltésére állandó bizottságot képezek. Ennek elnöke az igazgató, egy tagját a főigazgató nevezi ki, a másodikat a tanári kar választja 5—5 évi megbizatással. E bizottság minden február havában összeül és saját aláírásával megerősített véleményt ad. E vélemények pedig nem egyebek, mint a különféle előre megállapított kérdésekre adott fokozatos feleletek, — melyek akár szótöbbséggel, akár egyhangulag állapíthatnak meg. E táblázat megtekinthető, de ellene felelősséget nem lehet, legfeljebb a tanárnak jogában áll megjegyzés alakjában kifogást emelni. Idegenek s így magának a testületnek tagjai nem nyerneket betekintést a többiek minősítésébe.

Nagyobb megjegyzéseknél joga van azonban az érdekeltnek azonnal vizsgálatot kérni.

Helyettesítés. A kisebb helyettesítések kérdése nem foglal helyet a szabályzatban, de körvonalazandó azon idő-minimum, a melyre mindenki díjazás nélkül kötelezhető. Ez az erdélyi status szabályzatában hat hétre terjed; nézetem szerint elég volna egy hó.

Athelyezés. A tanítás eredményes volta megkívánja az iskolában működő tanárok állandóságát, ez elvet be kell vennünk a szabályzatba. Ezzel jár az, hogy a tanár ne változtassa gyakran állomását s más részről akaratán kívül ne legyen elhelyezhető. Ki kell mondanunk az elmozdítatlanságot. Ezt annyira megkötném, hogy valaki legalább 6 évig köteles helyén maradni s ha akar sem mozdulhat. Célom ezzel a tanárt oda

kötni az iskolához, egygyé tenni azzal; — lássa azt, hogy boldogulása egyelőre csak ott lehetséges. Beveendő az is, hogy az áthelyezések a nagy szünet folyamán eszközözlendők; kényszerítve lenne így a felsőbb tanhatóság a maga idejében rendezni a személyi ügyeket.

Az áthelyezéssel járó költségek, nemkülönben a segélyek, előlegek kérdése nem szorul külön rendezésre: hanem a többi hivatallal egységesen oldandó meg.

Szabadságidő. Nem így vagyunk a szabadságidővel: a többi hivatalnok joga a szabadságra körül van írva: nálunk ez nem elegendő. Okvetetlen részletezni kell a szabadságidő kérdését. Elég volna ezt oly formán venni be, hogy tanárnak joga van a tanítási szünetek alatt úgy élvezni szabadságát, mint akarja. Legfelebb címét kell az igazgatónál bejelentenie. A szünetidők megállapítása rendtartási kérdés — erre nézve felesleges a szolgálati pragmatika anyagát növelni. Szabad idő alatt nem szorítható a tanár arra, hogy a tanácskozásokon részt vegyen. Egyáltalán a conferentiák kérdése is revideálás alá szorul, de szintén rendtartási ügy. Az igazgatót, a főigazgatót 14 napig adhat okadatolt kérésre szabadságot szorgalmi időben.

Szolgálati kötelesség. A tanárnak mindazon kötelességet el kell végeznie, melyek hivatalával járnak; tehát órákat pontosan megtartania, irodai munkáit elvégeznie, gyakorlatait javítania, stb. stb.; de ezek csak a rendtartásba veendőek fel. Épen ezek részletezése miatt lehetetlen egységes pragmatikát készíteni. Felesleges ezt mind felsorolni, mert kimeríthetetlen, csak arra nézve történjék intézkedés, hogy ha a tanár valamely munka elvégzésére nem érzi magát hivatottnak: az igazgató óhajára elvégzi ugyan, de az ügy felterjesztendő a magasabb forum döntése lesz iránadó az esetek ismétlésénél.

Magatartás. A tanár viselkedése a tanulók, tanárok, szülők, igazgató s a közönséggel szemben bármennyire fontos legyen: nem részletezhető a pragmatikában. Pedig az a legtöbb tervezetben benne van, így a többször említett erdélyi szabályzat egész szakaszokat szentel e czélnak. Elégséges, ha az általános vonatkozású cikkekre hivatkozunk. Elég ez a politikai szereplésre nézve, de már felsorolandó a *mellékfoglalkozás* kérdése. Ezt részletezni szintén lehetetlen. A tanár munkásságát ép úgy meg béníthatja egy nobile officium — valamely társulat tiszteletbeli titkársága vagy jegyzősége —, mint egy fizetett, de csak bizonyos órára terjedő hivatal. Zsinórmértéket nehéz találni, lehet, hogy a mi egy helyen nem bűn, az máshol az. Lehet, hogy ugyanazt a hivatalt valaki úgy gyakorolja, hogy az iskola nem veszít vele, míg egy másik ellenkezően él. Itt tehát a szabályzatba venném a bejelentési kötelezettséget s elbírálás tárgyává tenném az engedélyt. Irodalmi működést minden körülmények között előnyben kellene részesíteni.

Ime a tanári szolgálat nevezetesebb pontjai, a melyhez ha hozzá csatolom az előléptetés és pótlékok iránti intézkedéseket, azt hiszem, eléggé kimerítettem a kérdést.

III. A szolgálat befejezése. A szolgálat megszűnése, nyugdíj, ellátási ügyek már az idevágó törvényekkel rendezve vannak. De körvonala-zandó az elbocsátás ügye. A tanár hivatalát csak fegyelmi vétség esetén vesztheti el. Ha állami érdekek vagy más okok valamely intézet bezárás-át követelik, az ott alkalmazott tanárok hivatalból helyzetetnek át más-hová: de jogukban áll esetleg nyugdíjazásukat kérni, ha kevés szolgálati évök van még hátra; ezzel azt akarom elérni, hogy vétségére ne legyen kénytelen a tanár új életmódot kezdeni.

Betegség vagy más ok miatt szolgálatban képtelenné vált tanár el nem bocsátható, hanem nyugdíjba megy.

IV. *Fegyelmi eljárás.* A szolgálati pragmatikában új alapokra fektetendő a fegyelmi eljárás, ez irányú elvek következők lennének: a fegyelmi büntetések a kihágáshoz képest két csoportba oszthatnak; rendi és fegyelmi büntetések. Rendbüntetést az oly kihágás von maga után, mely kisebb minőségű; fegyelmit az, mely nagyobb fegyelmi kihágás után jár. Itt szóról szóra említtem fel az 1880-iki tervezet szavait: A) rendelleni vétséget követ el a tanár, ha a tanítás vagy tanügy vezetése körül kisebb rendetlenséget követ el, melyek e szabályok értelmében még nem tekinthetők fegyelmi vétségeknek. (Illusztrálja ezt, ha nem tartja meg pontosan óráit, hanem javítja a dolgozatokat stb.) B) fegyelmi vétséget követ el, a) ha a törvényben vagy kormányrendeletben megszabott hivatása szerinti kötelességeit vétkesen megszegi, hanyagul teljesíti, vagy oly vétséget követ el, mely a bünyfenyítő törvényszék elé tartozik; b) ha botrányt okozó erkölcselen életet él, vagy ha magaviselete a tanári és a köztisztviselői kar becsületét és tekintélyét sérti és ez által tiszteletre és bizalomra méltatlanná válik.» Következik azután 8 pont alatt elég különös fogalmazásban a részletezése az általános elveknek.

A Keleti Ferenc-féle javaslat így formulázza a dolgot: 457. §. «Fegyelmi vétséget követ el: a) a ki megsérti vagy hanyagul teljesíti hivatali kötelességeit, de nem azon bünös célból, hogy ezáltal magának, vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen, vagy valakinek jogtalan kárt okozzon; b) a ki botrányos magaviselete miatt a hivatalon kívül ama tiszteletre és bizalomra méltatlanná válik, melyet hivatala igényel.»

Az erdélyi kath. status szabályzata így szól: «65. §. Rendelleni vétséget követ el az igazgató vagy a tanár, ha hivatali kötelességeit csak kisebb mértékben szegi meg. 70. §. Fegyelmi vétséget követ el az igazgató vagy a tanár a) ha hivatalos kötelességeit cselekvés vagy mulasztás által azért szegi meg, hogy ezzel magának, vagy másnak illetéktelen hasznot szerezzen, vagy a statusnak jogtalan kárt okozzon; b) ha na-

gyobb mértékben megszegi vagy hanyagul teljesíti a szolgálati szabályzatban, rendtartásban vagy elöljáróinak szóbeli vagy írásbeli hivatalos rendelkezéseiben megszabott hivatalos kötelességeit, (itt következik a részletezés: ha hivatalával visszaél, ha a rendeleteknek ellene szegül, ha összeférhetetlen stb.); c) ha visszaesik oly rendelleni vétségbe, melyért már büntetve volt; d) ha vallási kötelességeit elhanyagolja; e) ha tudvalevőleg rossz hirben álló egyénnel bizalmasan és gyakran érintkezik, ha közbotrányt okozó kihágást követ el stb.»

E pár rövid idézetből látható, hogy meg kell különböztetnünk kétféle vétséget — ez már általános, a közérzésbe átment kívánság. A kihágás kétféle természete megkívánja e megkülönböztetést. Legyen meg a rend és a fegyelmi kihágás között a fokozat. A fokozat maga után vonja a kétféle büntetést, kétféle eljárást, kétféle bizottságot.

Nem célom s unalmassá válnék előadásom, ha ismertetném mindazokat a módokat, melyeket az itt felsorolt tervezetek ez irányban nyújtanak — meg ha hozzá csatolnám azokat az elveket, melyeket ujabban is szóvá tettek.

A dolog lényegére nincs nagy befolyással reámutatni a különbségekre, melyek az egyik vagy másik eljárásban megnyilatkoznak, hanem két kívánságot mégis fel kell említenem.

E két kívánság vonatkozik a bizottságok összeállítására, és pedig legyenek a bizottságok állandók és szakszerűek. Úgy értem ezt, hogy minden intézetnek vagy kerületnek és az egész országra egységes módon szerveztessék, alakíttassék meg a rendelleni és fegyelmi bizottsága, nem pedig esetről esetre; s e bizottságban okvetetlen legyen tanár is, necsak jogász, noha annak jelenlétét szükségesnek tartom.

*

Előadásom már be volt fejezve, sőt a pozsonyi tanári köri ülésen fel is olvastam, a midőn értesültem a nmélt. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr azon rendeletéről, mely a fegyelmi szabályzat kérdését napirendre tűzve, annak megoldására bizottságot hív össze.

Így fennebbi soraim nyernek ugyan actualitás dolgában, de épen a fegyelmi szabályzat szempontjából kiegészítésre szorulnak. Örömmel üdvözlöm a miniszter figyelmét, — ámbár az összes szolgálati ágak együttes törvényben való rendezése az egyedül helyes megoldás: de még a szabályrendeleti rendezés is jobb a semminél. Belátom, hogy az általános pragmatika elkészítése évtizedek munkája lesz — s ezért egyelőre megelégszem e fegyelmi szabályzat készítésének tervével.

Tetszik nekem a leirat liberális hangja, mely megengedi a bizottságnak, hogy a készenlevő tervezetet megváltoztassa, sőt el is dobhassa. Így van reménység, hogy maga a szabályzat is liberális lesz. Bármilyen

liberális legyen is, ne veszítsen a praecisióban, világosságban és határozottságban. Vonja meg a különbséget a rendelleni vétség és fegyelmi kihágás között. Teremtse független forumot, mely nem nehézkes eljárásában; nincs kötve formalismushoz, érti a tanárok dolgait, kellő tekintéllyel bír s részrehajlatlansága felül áll minden gyanakvácson. Gondoskodják, hogy az eljárásban úgy a szóbeliség, mint a nyilvánosság meg legyen; hogy a vád és az ítélet két külön személyre bizassék. Egy szóval teremtse a szabályzat modern, minden követelménynek megfelelő jogszolgáltatást.

Ezek a kívánságaim. Nem akarok itt tanácsokat adni a bizottságba, meghívott igazán kiváló tekintélyeknek; csak mint óhajtást említtem fel. Miként lehessen ezt megteremteni? — oly kérdés ez, melyre megfelelni sem tapasztalataim, sem ismereteim nem jogosítanak fel; nem is akartam én részletes tervvel eléállani; csak pár eszmét felvetni, melyek megfontolását az ügy érdekében üdvösnek tartom.

Nem zárhatom be soraimat másképp, mint azzal a kéréssel, hogy legyen a bizottság működése sikeres, — de azért az általános szolgálati szabályzat kérdését ne engedjük elaludni s figyeljünk reá, ha netalán más szolgálati ágak megteremteni iparkodnak: mi is belefoglaltassunk. Ne legyünk kivételes állapotú kaszt, hanem tagjai az összes, nagy, egyetemes dolgozó hadseregnek.

Pozsony.

GÖLLNER KÁROLY.

ÁZ IRODALOMTÖRTÉNET TANÍTÁSA.*

Ha valami új könyv, kivált tankönyv jelenik meg, első kérdésünk az: vajjon volt-e reá szükség? A «hézagpótló könyvek» manapság tudvalevőleg csak a jóakaró recensens kegyelméből születnek. Önkénytelenül felvetem a kérdést: beszélvén az irodalomtörténet tanításáról, tudok-e valami olyant mondani, a mi nem lesz a százszor elmondottaknak friss lében való feltalálása vagy jóhiszemű utópia, mely «elvíleg szép», de gyakorlatilag meg nem valósítható?

Úgy hiszem, hogy valamelyest figyelemre méltó, sőt meg is valósítható.

A középiskolai irodalomtörténet tanításának eredményes voltát valami fényesnek nem mondhatjuk. Harmadéve miniszteri rendelet sürgette, hogy a tanulók előadó ügyességét a középiskolákban fejleszteni kell. Az érettségi vizsgálatokra kiküldött miniszteri biztosok jelen-

* A Pozsonyi Tanári Körben nov. 13-án tartott felolvasás.